

Siły Samoobrony Japonii – zarys problemu w świetle art. 9. Konstytucji Japonii

Mocarstwowe aspiracje Japonii przez dziesięciolecia ograniczane były zapisem artykułu 9 Konstytucji. Brak sił zbrojnych spowodował, że niemożliwe było silniejsze znaczenie japońskiej obecności na międzynarodowej scenie politycznej. Argumentem przemawiającym za zaangażowaniem się Japonii w *twarde* formy oddziaływania międzynarodowego było zaangażowanie się w operacje stabilizacyjne oraz wojnę z terroryzmem. Środkiem oddziaływania stały się Siły Samoobrony. Stanowią one obecnie komponent umożliwiający prowadzenie działań *stricte* ofensywnych. To niezgodne z zapisami art. 9. Konstytucji przeobrażenie Sił samoobrony cieszy się dużym poparciem nie tylko establishmentu politycznego, ale także japońskiej społeczności.

Możliwość prowadzenia niezależnej polityki zagranicznej oraz obrony militarnej są priorytetami polityce międzynarodowej niezależnych państw. Wysoce uprzemysłowiona Japonia, członek G8, ma silny potencjał jako podmiot stosunków międzynarodowych, lecz głównie wykorzystuje tak zwany „*soft power*”, czyli ekonomiczno-finansowo-technologiczne wpływy.

Japonia coraz aktywniej bierze udział w PKO (Peace – Keeping Operations) już nie tylko logistycznie, a ponadto także stara się o nietemporalne miejsce w Radzie Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jako drugi donator po USA do budżetu ONZ w latach 2004–2006 wносиła prawie piątą część jego wartości¹. Również wyprzedzona tylko przez USA plasuje się na drugim miejscu w ODA (*Official Development Assistance*)². Japonia ma spory wkład w rozwój innych krajów.

Śąsiedztwo dynamicznych politycznie na arenie międzynarodowej Rosji, Chin, Tajwanu i obu Korei, a także stosunkowo mocna gospodarka, konkurencja ze strony Indii i Państwa Środka, niedostatek surowców oraz chęć aktywnego zdobywania nowych rynków zbytu mogą sugerować, iż Japonia ma do dyspozycji liczną, silną armię. Otóż nic bardziej mylnego, gdyż problem posiadania przez ten kraj wojska okazuje się skomplikowany i jest wynikiem historycznych zaszczości. Należy tutaj jednak sprostować zawiłości nomenklaturalne. *De uire* Japonia nie posiada wojska, lecz tylko siły obronne, które coraz aktywniej działają na arenie międzynarodowej, pomimo sprzeczności z konstytucją.

Poniższy artykuł przybliży historię Japońskich Sił Samoobrony, ich rozwój dzięki sojuszom wojskowym z USA, porusza problem Artykułu 9. Konstytucji Japonii z 1947, ukazuje udział sił w PKO, a także w misji stabilizacyjnej w Iraku. W pracy znaczne miejsce

¹ Masashi Kurosu (ed.), *The Asahi Shimbun Japan Almanac 2004*, TOPPAN PRINTING CO., LTD. Tokyo 2003, s. 54; MOFA (Ministry of Foreign Affairs) Japan, *Reform of the UN Security Council. Why Japan should become a permanent member*, March 2005.

² MOFA, *Diplomatic Blue Book 2006*.

jest poświęcone opiniom Japończyków na temat zmiany konstytucji oraz ich zapatrywaniu na misje Sił Samoobrony poza granicami kraju.

Japonia nie posiada wojsk, tylko siły obronne. Ich nazwa po japońsku jest zapisywana trzema znakami, oznaczającymi odpowiednio: samemu, obrona oraz regiment, i brzmi JIEITAI [wym. dzi'ëitai], czyli w dosłownym tłumaczeniu (Japońskie) Siły Samoobrony. Pomimo wielu przekładów tej nazwy w polskich publikacjach najlepiej jest posługiwać się tłumaczeniem literalnym.

Problem utworzenia Japońskich Sił Samoobrony jest związany z poczynaniami armii Cesarstwa podczas drugiej wojny światowej oraz konsekwencjami jej nieraz wysoce niehumanitarnych akcji. W wyniku działań wojennych USA zrzuciło bomby atomowe na Hiroszimę i Nagasaki odpowiednio 6 i 9 sierpnia 1945 roku, karząc w ten sposób Japończyków za atak, podboje oraz zbrodnie. Słuszność tego aktu nie jest tutaj rozważana – bezdyskusyjne jest to, że 15 sierpnia Japonia kapituluje. Sam akt kapitulacji podpisano 2 września, ale oddziały okupacyjne lądują w Japonii już 28 sierpnia. Od tej pory rozpoczął się proces reform w Japonii, przeprowadzony z inicjatywy okupanta – USA. Uchwalano nowe prawa, zdenazyfikowano, zdecentralizowano i zdemobilizowano kraj, dosłownie: podjęto próbę jego budowy od nowa, próbę reorganizacji społeczeństwa japońskiego. W takich oto okolicznościach doszło do wprowadzenia nowej ustawy zasadniczej.

Konstytucja Japonii, promulgowana 3 listopada 1946 roku, a obowiązująca od 3 maja 1947 roku, zakazuje temu krajowi posiadania armii, a także używania siły militarnej w stosunkach międzynarodowych. Artykuł 9. tej ustawy zasadniczej po dziś dzień jest kontrowersyjny dla Japończyków. Został, jak sama konstytucja, napisany przez cudzoziemców i narzucony po upokorzeniu Japonii przegraną w drugiej wojnie światowej. Istnieją dwie teorie dotyczące jego pochodzenia. Według pierwszej z nich pomysł co do wyrzeczenia się przez Japonię wojny i posiadania sił zbrojnych wyszedł od ministra Kijuro Shidehary, premiera Japonii od października 1945 do maja 1946. Inni zaś uznają, iż został zaczerpnięty z konstytucji Filipin przez generała amerykańskiego Douglasa MacArthura, Naczelnego Dowódcę Sił Sojuszniczych w Japonii w latach 1945–1951³. W Artykule 9. wyraźnie stwierdzono, iż Japonia nie może przeprowadzać żadnych akcji militarnych, a literalnie – jest to jej zabronione. Podpisawszy układ pokojowy na konferencji w San Francisco we wrześniu roku 1951, Japonia jednocześnie zawarła także dwustronny układ bezpieczeństwa z USA, dostając się tym samym pod atomowy parasol ochronny tego mocarstwa. Na mocy owego Traktatu Bezpieczeństwa zezwolono siłom amerykańskim na stacjonowanie w Japonii⁴. W 1960 roku został on zrewidowany⁵. Jednak już pięć lat po uchwaleniu konstytucji Japonii, John F. Dulles – sekretarz stanu oświadczył, iż Kraj Kwitnącej Wiśni jednak powinien się zbroić, a wiceprezydent Richard Nixon podczas wizyty w Tokio w 1953 roku oznajmił, iż Artykuł 9. nie był dobrym rozwiązaniem. USA próbowało wpłynąć na premiera Shigeru Yoshidę już w 1950 roku, aby ten jednak odbudował potencjał militarny Japonii, lecz Sh. Yoshida odmawiał, tłumacząc, iż kraj zaledwie podźwignął się z horroru wojny, a stosunkowo młoda gospodarka może być

³ Ian Neary, *The State and Politics in Japan*, Polity Press, Oxford 2002, s. 42.

⁴ Reinhard Drifte, *Japan's Foreign Policy*, Council on Foreign Relations Press, New York 1990, s. 7.

⁵ *Ibidem*, s. 31.

zagrożona przez przeznaczanie wypracowanych zysków na zbrojenie⁶. Ponadto zbrojenie się Japonii mogło podnieść mocne głosy sprzeciwu krajów sąsiednich. Yoshida miał własną wizję polityki zagranicznej. Głosił on pogląd, że skupienie się na wzroście ekonomicznym i bycie politycznie pasywnym mogą sprawić, iż jego kraj wygra pokój po przegranej wojnie⁷.

USA potrzebowało Japonii do walki z trudnym wrogiem, jakim był komunizm, więc niechęć Tokio do budowania potęgi militarnej nie była na rękę Waszyngtonowi. Rozpoczęła się wojna na Półwyspie Koreańskim i USA musiało przenieść swoje dywizje z Archipelagu w czerwcu 1950 roku. W związku z powyższym zrodziła się potrzeba utworzenia sił pilnujących porządku w Japonii i tak 8 czerwca tego roku zdecydowano o utworzeniu Rezerwowych Oddziałów Policji Państwowej w liczbie 75 tysięcy ludzi, wyposażone przez Amerykanów najpierw w broń lekką, a potem w cięższą, na przykład w bazuki. Do służby przyjęto wcześniejszych oficerów armii. Natomiast marynarka nigdy nie przestała istnieć. W 1954 roku utworzono Agencję Obrony w ramach Biura Premiera, natomiast dla kontroli cywilnej, Krajowa Rada Obrony przejęła kontrolę nad polityką obronną⁸.

Czas jednak pokazał, iż Yoshida musiał ulec presji USA⁹. Japońskie Siły Samoobrony zostały utworzone w 1954 roku poprzez fuzję Narodowych Sił Bezpieczeństwa, (powstałych w 1952 roku z przemianowania Rezerwowych Oddziałów Policji Państwowej) z Oddziałami Patrolowymi Wybrzeża. Zadaniem ich była, między innymi, obrona państwa tylko w obrębie jego granic¹⁰. W tym roku liczyły już aż sto sześćdziesiąt pięć tysięcy członków¹¹. Pomimo tego, iż w latach 70. polityka zagraniczna Japonii przestała być identyczna z amerykańską, oba państwa nadal zacieśniały współpracę militarną. W roku 1976 Siły Samoobrony bez pomocy zewnętrznej mogły odparować agresję na nieznaczną skalę¹². W 1978 roku zacieśniono współpracę militarną USA i Japonii poprzez wspólne plany na wypadek ataku, opracowanie procedury dla komunikacji oraz wsparcia logistycznego, a także do ćwiczeń obu krajów. W latach 80. amerykańskie wojsko, jak zaznaczano, mogłoby współpracować z japońskim od samego początku ataku na Japonię, a nie – jak wcześniej – po walce Japońskich Sił Samoobrony bez wsparcia¹³. Od roku 1992 Japońskie Siły Samoobrony mogą już uczestniczyć w akcjach humanitarnych i misjach pokojowych, dzięki czemu do 1994 roku Japońskie Siły Samoobrony wzięły udział w misjach w Angoli, Kambodży, Kenii, Mozambiku, Salwadorze i Zairze¹⁴. Po podpisaniu w 1996 roku Deklaracji Bezpieczeństwa, sojusz USA i Japonii obowiązywał na region Azji i Pacyfiku¹⁵. W roku 1999 zatwierdzono akty

⁶ Curtis Andressen, *Krótką historia Japonii. Od samurajów do SONY*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2004, s.109.

⁷ Ian Neary, *The State and Politics in Japan*, Polity Press, Oxford 2002, s. 162.

⁸ *Ibidem*, s. 167.

⁹ Curtis Andressen, *Krótką historia Japonii. Od samurajów do SONY*, *op. cit.*, s.109.

¹⁰ Ewa Pałasz-Rutkowska, Katarzyna Starecka, *Japonia*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2004, s. 231, 374; Masa-shi Kurosu (ed.), *The Asahi Shimbun Japan Almanac 2004*, TOPPAN PRINTING CO., LTD. Tokyo 2003, s. 50; MOD (Ministry of Defense), *Defense of Japan 2007*, s. 599, 600.

¹¹ Curtis Andressen, *Krótką historia Japonii. op. cit.*, s. 109.

¹² Reinhard Drifte, *Japan's Foreign Policy*, Council on Foreign Relations Press New York 1990, s. 31.

¹³ *Ibidem*, s. 36–37.

¹⁴ Ewa Pałasz-Rutkowska, Katarzyna Starecka, *Japonia*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2004, s. 325, 380.

¹⁵ Jakub Polit, *Japonia: wyjście z dyplomatycznego cienia*, [w:] Artur Patek, Jan Rydel, Janusz Józef Węc (red.), *Najnowsza historia świata 1963–1979*, t. III, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000, s. 165.

prawne, zgodnie z którymi Siły Samoobrony mogły pomagać logistycznie USA¹⁶, a od 2001 uchwalwszy Specjalne prawo dla przeciwdziałania terroryzmowi (*Anti-Terrorism Special Measures Law*)¹⁷, Japonia logistycznie wspiera siły sojusznicze w Afganistanie i Iraku¹⁸. Wszystkie powyższe *novum* mogły być wprowadzone dzięki USA lub też przez USA.

Kwestia finansowania sił zbrojnych była podnoszona na arenie międzynarodowej, gdyż gospodarka Japonii nabierała tempa od lat pięćdziesiątych zeszłego stulecia, rósł jej budżet, a co za tym idzie – także wielkość funduszy przeznaczanych na nie w ramach prognozy 1%. Z powodu presji z zewnątrz próbowano limitować wydatki na obronność. Rząd Yasuhiro Nakasone (1982–1986) ogłosił, że Japonia nie może być niepodległa w pełni, dopóki będzie polegać na militarnej sile innego kraju i mimo presji innych państw. W 1987 roku rząd Noboru Takeshity (1986–1987) zdecydował się zarzucić politykę limitowania wydatków na obronność obowiązującą od roku 1976, kiedy ustalono nie wydawać więcej niż 1% PKB. W 1988 roku wydatki Japonii na bezpieczeństwo wyniosły 21 miliardów dolarów i tym samym kraj ten uplasował się na trzeciej pozycji w świecie pod tym względem¹⁹.

W roku fiskalnym 2006 wydatki na cele obronne wyniosły 4813,9 miliarda jenów, czyli nieco ponad 0,9% PKB, w 2007 roku 4781,5 miliarda jenów przy budżecie wynoszącym tyle samo co w poprzedzającym roku²⁰. Na 2008 rok szacuje się przeznaczyć około 4781,5 miliarda, co w porównaniu z poprzednim rokiem fiskalnym daje spadek o 0,8%. Tokio w 2008 roku zwiększy ponad dwu i pół krotnie wydatki na przegrupowanie sił amerykańskich, z 7,2 miliarda jenów w 2007 roku fiskalnym, do 19,1 miliarda jenów²¹. Warto w tym miejscu nadmienić, że zgodnie z najnowszym układem między USA a Japonią z 25 stycznia 2008 roku ten ostatni kraj pokrywa całość lub część kosztów pobytu żołnierzy amerykańskich na swoim terytorium²².

Zgodnie z danymi z marca 2006 roku Japońskie Siły Samoobrony liczą 240 812 członków, w tym 148 302 należy do sił lądowych, 44 528 do morskich, a 45 913 do lotniczych²³. W publikacji *Defense of Japan 2008* Ministerstwo Obrony Japonii podaje, iż w rejonie Azji i Pacyfiku stacjonuje w przybliżeniu 90.000 rosyjskich żołnierzy, 138.000 japońskich, 200 000 tajwańskich, 560 000 południowo-koreańskich, 1 000 000 północno-koreańskich i 1 600 000 chińskich. Pod względem liczebności, Japonia nie należy do czołówki, jednakże bez podania liczby żołnierzy amerykańskich w tym rejonie istnieje ryzyko wysunięcia

¹⁶ Ewa Pałasz-Rutkowska, Katarzyna Starecka, *Japonia*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2004, s. 381; MOFA, *Agreement Between the Government of Japan and the Government of the United States of America Concerning Reciprocal Provision of Logistic Support, Supplies and Services Between the Self-Defense Forces of Japan and the Armed Forces of the United States of America*.

¹⁷ MOD, *Defense of Japan 2006*, s. 575.

¹⁸ MOD, *Defense*; Junko Takahashi, *State ready to move on new SDF bill*, [w:] *The Japan Times*, Friday, July 11, 2003.

¹⁹ Jakub Polit, *Japonia w nowej sytuacji geopolitycznej*, [w:] Artur Patek, Jan Rydel, Janusz Józef Węc (red.), *Najnowsza historia świata 1979–1995*, t. III, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000, s. 161; Reinhard Drifte, *Japan's Foreign Policy*, Council on Foreign Relations Press New York 1990, s. 34–35, 52.

²⁰ MOF (Ministry of Finance), *Highlights of the Budget for FY2008*.

²¹ MOD, *Fiscal Year 2008 Defense-Related Expenditure (Draft)*.

²² MOFA, *Agreement Between Japan and The United States of America to Article XXIV of the Agreement Under Article VI of the Treaty of Mutual Cooperation and Security Between Japan and The United States of America, Regarding Facilities and Areas and the Status of United States Armed Forces in Japan*.

²³ MOD.

błędnych wniosków. W samej Japonii stacjonuje 170.000 amerykańskich żołnierzy, a w Korei Południowej – 18 000. Japonia dysponuje 150 okrętami (Chiny – 860, Korea Północna – 650, Tajwan – 330, Rosja – 240, Korea Południowa – 180). Stany Zjednoczone w tym rejonie utrzymują 42 okręty. Ponadto, Japonia posiada 440 samolotów (Chiny – 2820, Rosja – 630, Korea Południowa – 610, Korea Północna – 590, Tajwan – 530, USA w tym rejonie – 261)²⁴. Ponadto, zgodnie z danymi przytaczanymi przez Ministerstwo Obrony Japonii z marca 2006 roku, kraj ten ma 3140 bezodrzutowych działek, 2000 moździerzy, 720 sztuk broni artylerii polowej, 1670 wyrzutni rakiet, 110 działek przeciwlotniczych, 950 czołgów i 950 samochodów opancerzonych²⁵.

Uzbrojenie Japonii nieznacznie się zwiększa, tak jak i krajów sąsiednich. O wadze tej kwestii, jak o pokazaniu siły na arenie międzynarodowej może świadczyć fakt przemianowania powstałej w 1954 roku Agencji Obrony na Ministerstwo Obrony, co nastąpiło 9 stycznia 2007 r.²⁶ Urzędującym ministrem obrony Japonii od 4 sierpnia 2008 roku jest Yoshimasa Hayashi²⁷.

Siły Japonii aktywnie uczestniczą w misjach pokojowych ONZ. Od 1996 Tokio wysłało około 1000 członków Sił Samoobrony na Wzgórze Golan w ramach misji obserwacyjnej wycofywania sił UNDOF (*United Nations Disengagement Observer Force*). Od stycznia 2007 roku Japonia jest zaangażowana w Nepalu, gdyż 11 osób monitoruje sytuację polityczną w tamtym kraju oraz wspiera łączność. Na bazie *Międzynarodowego prawa dla pokojowej współpracy* (*The International Peace Cooperation Law*), dla którego program rząd zatwierdził 3 października 2008 roku. W Sudanie obecnie działają 2 osoby. W Iraku Japonia pomagała w misji humanitarnej i stabilizacyjnej od lutego 2004 roku do lipca 2006, a Siły Lotnicze wciąż operują w tym rejonie. Japońskie Siły Samoobrony także pomagały w międzynarodowych misjach ratunkowych po kataklizmach w Indonezji od stycznia do marca 2005 roku oraz od maja do czerwca 2006. Od października do grudnia 2005 roku Siły pomagały w Pakistanie²⁸.

Jak na kwestie obronne zapatrują się sami Japończycy? Należy zacząć od problemu Artykułu 9. W marcu 2005 roku NHK (*Japan Broadcasting Corporation*) przeprowadziła badania opinii publicznej i okazało się, że prawie połowa badanych opowiedziała się za zmianą tego artykułu²⁹. *Japan Association for Public Opinion Research* rok i dwa miesiące później przeprowadziła podobne badania i wtedy 42% respondentów pragnie zmiany obu części Artykułu 9., a 43% tylko jednej z jego części³⁰. Wzrasta w Japonii powoli aprobatą dla uczestniczenia w wojnie przez ten kraj. W badaniach przeprowadzonych przez Ministerstwo Obrony w lutym 2006 roku, 45% respondentów zgadza się na, 16,5% odpowiedziało „chyba tak”, a 32,6% – wyraziło sprzeciw. W 2003 wyniki odpowiednio były 43%–11,1%–36,8%. Wzrasta także zainteresowanie Japończyków ich Siłami Samoobrony. W 2006 roku 31,9% respondentów nie interesowało się nimi, a 67,4% wykazywało zainteresowanie pracą

²⁴ MOD, *Defense of Japan 2008*.

²⁵ MOD, *Number of Tanks and Major Artillery and Performance Specifications*.

²⁶ MOD, *History*.

²⁷ MOD, *Mr. Yoshimasa HAYASHI was appointed as Minister of Defense on August 4, 2008*.

²⁸ MOD, *International Peace Cooperation Activities*.

²⁹ NHK (*Japan Broadcasting Corporation*).

³⁰ *Japan Association for Public Opinion Research*.

Sił. Tendencja zwyżkowa ma miejsce od 1994 roku (uwaga: wskaźniki są uaktualniane co 3 lata). Cel istnienia Japońskich Sił Samoobrony według opinii publicznej jest ciekawy. Otóż 75,3% badanych uważa, że Siły powinny się głównie zajmować pomocą podczas katastrof naturalnych, 69,4% – obroną kraju, 42,8% – bezpieczeństwem wewnętrznym, 41,8% – PKO, 22,6% – przeciwdziałaniem przemytowi ludzi i towarów, 22,1% – robotami publicznymi, 16,2% – obroną przeciwko wrogim pociskom. Ponadto w 2006 roku aż 90,8% respondentów było za tym, aby Siły pomagały w razie klęsk żywiołowych poza granicami Japonii. Rośnie dobre wrażenie z pracy Sił, z 68,8% w 1970 roku do 84% w 2006, przy tylko 10% respondentów niezadowolonych³¹.

* * *

Japonia nie może poprzestać tylko na rosnącym wpływie poprzez handel, inwestycje i pomoc; potrzebuje zdecydowanie mocniej zaznaczyć swoją obecność w relacjach międzynarodowych dla zajęcia silniejszej pozycji. Problem nierozwiązanych sporów terytorialnych oraz chęć posiadania własnej polityki zagranicznej sprawiają, iż Japonia wzmacnia swoją pozycję na arenie międzynarodowej już nie tylko wykorzystując „*soft power*”, ale też Siły Samoobrony. Przedłużająca się recesja w Japonii na początku XXI wieku spowodowała, iż to właśnie siła militarna zaczyna mocniej wspierać politykę tego kraju. W najbliższej przyszłości Artykuł 9. nie zostanie zmieniony, gdyż Japonia wciąż nie rozwiązała spraw związanych z drugą wojną światową, jak chociażby *ianfu* (kobiety-pocieszycielki zmuszane do prostytucji przez armię Cesarstwa), czy też wyraża ubolewanie z powodu zaszłości, a nie przeprosza. Są to czynniki bardzo niekorzystnie wpływające na opinię o Japonii w rejonie. Sam fakt posiadania armii jest kłopotliwy i niezgodny z Konstytucją. Z nazwy są to siły obronne, lecz z powodzeniem mogłyby prowadzić działania wojenne na mniejszą skalę z przysłowiowym przymrużeniem oka USA lub z pomocą tego mocarstwa. Japończycy są zadowoleni z funkcji, jakie pełnią ich Siły, a częstotliwość, z jaką jej członkowie uczestniczą w operacjach międzynarodowych, jest coraz większa.

Summary

Article 9 of Japanese Constitution restricted Japan's aspirations to become the world power. The lack of military forces made emphasizing Japanese existence on the international political scene impossible. The war with terrorism and the involvement in stabilizing processes became the reasons for Japan's involvement in the *hard* form of international cooperation. Self-defense Forces became the means of wielding the influence. Presently they enable Japan to act in a strictly offensive manner. This is according to the Article 9 unconstitutional but this approach has won the support of Japanese politicians as well as the society.

³¹ MOD, *Bouei Mondai*.